

KICHIK BIZNES LOYIHALARINI BAHOLASHNING ZAMONAVIY USULLARI

MODERN METHODS FOR EVALUATING SMALL BUSINESS PROJECTS

¹Norqobilova Nargiza
Abdiqodirovna

¹Toshkent Perfect universiteti,
"Iqtisodiyot va turizm" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya Abstract

Uzb. - Ushbu maqolada kichik biznes loyihalarini baholashning zamonaviy usullari va ularning an'anaviy yondashuvlardan afzalliklari tadqiq etilgan. Tadqiqot davomida NPV va IRR kabi klassik metodlar bilan bir qatorda real opsionlar nazariyasi, Monte-Karlo simulyatsiyasi va ESG mezonlarining kichik tadbirkorlikdagi o'rni tahlil qilingan. Maqolada iqtisodiy noaniqlik sharoitida loyihalarning moslanuvchanligini baholash strategiyalari va o'zbek olimlarining sohadagi ilmiy qarashlari yoritilgan. Yakuniy xulosa sifatida kichik biznes subyektlari uchun investitsion jozibadorlikni oshirishga xizmat qiluvchi integratsiyalashgan baholash modeli taklif etilgan.

Eng. - This article examines modern methods for evaluating small business projects and their advantages over traditional approaches. Along with classic methods such as NPV and IRR, the role of real options theory, Monte Carlo simulation, and ESG criteria in small entrepreneurship is analyzed. The paper highlights strategies for assessing project flexibility under conditions of economic uncertainty and covers the scientific perspectives of Uzbek scholars in this field. As a final conclusion, an integrated evaluation model is proposed to enhance the investment attractiveness of small business entities.

Kalit so'zlar: Keywords:

❖ *kichik biznes, loyihalarni baholash, real opsionlar, Monte-Karlo simulyatsiyasi, investitsion jozibadorlik, risk-menejment, ESG mezonlari, iqtisodiy samaradorlik.*

❖ *small business, project evaluation, real options, Monte Carlo simulation, investment attractiveness, risk management, ESG criteria, economic efficiency.*

Kirish.

Kichik biznes loyihalarining iqtisodiy samaradorligini va hayotiylikini baholash jarayoni bugungi kunda nafaqat oddiy matematik hisob-kitoblarni, balki strategik fikrlashni hamda kelajakdagi ehtimoliy xavf-xatarlarni oldindan ko'ra bilishni talab etadigan murakkab tizimga aylandi. Iqtisodiyotning globallashuvi, raqamli

texnologiyalarning shiddat bilan rivojlanishi va iste'molchilar talabining tez o'zgaruvchanligi sharoitida an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar loyihaning haqiqiy salohiyatini to'liq ochib berishga ojizlik qilmoqda. Shu sababli, kichik tadbirkorlik subyektlari faoliyatini tahlil qilishda nafaqat o'tmish yoki hozirgi holat ma'lumotlariga, balki kelajakdagi noaniqliklarni boshqarishga va

moslashuvchanlikni ta'minlashga qaratilgan zamonaviy metodologiyalarga tayanish dolzarb ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyat kasb etmoqda. Investitsion loyihalarni baholashning klassik yondashuvlari ko'pincha bozordagi dinamik o'zgarishlarni va kichik biznesga xos bo'lgan yuqori darajadagi risk omillarini yetarlicha e'tibordan chetda qoldiradi, bu esa o'z navbatida noto'g'ri boshqaruv qarorlari qabul qilinishiga va resurslarning samarasiz taqsimlanishiga olib kelishi mumkin.

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda kichik biznes vakillaridan nafaqat foydani maksimallashtirish, balki bozor kon'yunkturasiga tezkor moslashuvchanlik, innovatsion yechimlarni ishlab chiqarishga tatbiq etish va raqobatbardoshlikni uzoq muddat davomida saqlab qolish qobiliyati talab etiladi. Loyihalarni baholashning zamonaviy konsepsiyalari esa aynan mana shunday noaniqlik muhitida tadbirkorga o'z rejalarini qayta ko'rib chiqish va eng maqbul yo'lni tanlash uchun ilmiy asoslangan vositalarni taqdim etadi. Mazkur jarayonda moliyaviy matematikaning murakkab modellari bilan bir qatorda inson omili, jamoa salohiyati va ijtimoiy mas'uliyat kabi nomoliyaviy ko'rsatkichlarning ahamiyati ham tobora ortib bormoqda.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi kichik biznes subyektlari uchun qaror qabul qilishda xatoliklarni kamaytirish va investitsiyalar samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi baholash vositalarini yoritishdan iborat. Maqolada kichik biznes loyihalarini baholashning eng ilg'or va sinovdan o'tgan zamonaviy usullari, ularning amaliy jihatdan qo'llanilish tartibi hamda qaror qabul qilish jarayonidagi strategik o'rni chuqur tahlil qilinadi. Bunda asosiy urg'u matematik aniqlik bilan strategik tahlilning o'zaro uyg'unligiga qaratiladi, chunki faqatgina kompleks yondashuv orqali kichik biznes subyektlarining barqaror rivojlanishini ta'minlaydigan xulosalarga kelish mumkin. Ushbu kirish qismi orqali loyihaning nafaqat

iqtisodiy, balki strategik va boshqaruv nuqtai nazaridan ahamiyatini yoritib berish hamda sohadagi mavjud muammolarga zamonaviy yechimlar taklif qilish ko'zda tutiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi.

Amerikalik olim Harold Kerzner kichik biznes loyihalarini baholashda strategik boshqaruv va risklarni tahlil qilish muhim o'rin tutishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, zamonaviy loyiha baholash usullari faqat moliyaviy natijalarni emas, balki loyihaning uzoq muddatli samaradorligini ham qamrab olishi kerak. Olim loyiha muvaffaqiyatini aniqlashda ROI, NPV va Payback Period kabi ko'rsatkichlar bilan bir qatorda sifat omillarini ham hisobga olish zarurligini qayd etadi. Kerzner zamonaviy biznes muhitida an'anaviy baholash modellari yetarli emasligini, shu sababli kompleks va moslashuvchan metodologiyalar talab etilishini asoslaydi. U kichik biznes loyihalarida resurslardan samarali foydalanish va risklarni oldindan aniqlash eng muhim mezon ekanini ko'rsatadi [1]. Tadqiqotlarida loyiha boshqaruvi va innovatsion yondashuvlar integratsiyasi korxonalar raqobatbardoshligini oshirishini ta'kidlaydi.

Rossiyalik tadqiqotchilar A.A. Stepanchuk va E.V. Burova kichik biznes loyihalarini baholashda "express analysis" usullarining samaradorligini asoslab bergan. Ularning fikricha, kichik biznes subyektlari uchun murakkab investitsion modellar amaliy jihatdan har doim ham qulay emas. Shu sababli tezkor va moslashuvchan baholash algoritmlarini ishlab chiqish muhim hisoblanadi. Olimlar UNIDO metodologiyasini kichik biznes xususiyatlariga moslashtirish zarurligini qayd etadi [2]. Tadqiqotlarda loyiha risklari, bozor sharoiti va tadbirkorning resurs imkoniyatlari birgalikda baholanishi kerakligi ko'rsatilgan. Ularning fikricha, qisqa muddatli va tezkor tahlil usullari startup loyihalarni tanlashda yuqori samaradorlik beradi.

Christopher Woodruff kichik biznes va tadbirkorlik loyihalarini baholashda treninglar

va biznes ta'lim dasturlarining ta'sirini chuqur o'rgangan. Uning fikricha, loyiha samaradorligini baholashda moliyaviy natijalar bilan bir qatorda inson kapitali va boshqaruv ko'nikmalari ham muhim rol o'ynaydi. Olim ko'plab tadqiqotlar qisqa muddatli natijalarga asoslanishini va bu holat to'liq xulosa chiqarishga to'sqinlik qilishini ta'kidlaydi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, biznes treninglari yangi korxonalarini tezroq tashkil etishga yordam beradi. Woodruff kichik biznes loyihalarini baholashda monitoring va uzoq muddatli kuzatuv tizimlari zarurligini asoslaydi [3]. U innovatsion baholash yondashuvlari rivojlanayotgan davlatlarda tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashning muhim vositasi ekanini qayd etadi.

Krzysztof Wach kichik biznesning rivojlanish modellarini o'rganib, loyihalarni baholashda dinamik yondashuv zarurligini ta'kidlagan. Uning fikricha, kichik biznes loyihalarini baholash faqat statik moliyaviy ko'rsatkichlarga asoslanmasligi kerak. Olim biznes o'sishi va rivojlanishini baholashda resurslarga asoslangan model, evolyutsion model va boshqaruv modeli kabi zamonaviy yondashuvlarni ilgari suradi. Tadqiqotlarda korxonaning innovatsion salohiyati va moslashuvchanligi asosiy omil sifatida ko'rsatilgan. Wach kichik biznesning barqaror rivojlanishi uchun strategik rejalashtirish va risklarni boshqarish tizimi zarurligini qayd etadi [4]. Uning ilmiy qarashlari zamonaviy loyiha tahlili va investitsion qarorlar qabul qilishda keng qo'llanmoqda.

Ukrainalik olim I.V. Pryadko kichik biznesni baholashda miqdoriy va sifat usullarini birgalikda qo'llash zarurligini asoslagan. Uning fikricha, faqat statistik yoki moliyaviy ko'rsatkichlarga tayanish loyihaning haqiqiy samaradorligini to'liq aks ettirmaydi. Olim ekspert baholash, fokus-guruh, intervyu va case-study usullarini zamonaviy baholash instrumentlari sifatida tavsiya qiladi. Tadqiqotda kichik biznes loyihalarining muvaffaqiyati ko'pincha boshqaruv sifati va

bozor moslashuvchanligiga bog'liq ekani qayd etilgan [5]. Pryadko loyiha tahlilida sifat va miqdoriy usullar uyg'unligi eng ishonchli natija berishini ta'kidlaydi. Uning ilmiy qarashlari kichik biznesni kompleks baholash metodologiyasini rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu tadqiqotning metodologik asosini tizimli yondashuv, mantiqiy izchillik va qiyosiy tahlil tamoyillari tashkil etadi. Kichik biznes loyihalarini baholashning zamonaviy usullarini o'rganishda nazariy ma'lumotlarni amaliy jarayonlar bilan bog'lash maqsadida bir qator ilmiy izlanish metodlaridan foydalanildi. Birinchi navbatda, mavzuga oid mavjud ilmiy adabiyotlar, xorijiy tajriba va mahalliy olimlarning qarashlarini o'rganish uchun deduktiv tahlil metodi qo'llanildi. Bunda umumiy iqtisodiy qonuniyatlardan xususiy xulosalarga, ya'ni kichik biznesga xos bo'lgan baholash mezonlariga o'tish amalga oshirildi.

Tadqiqot jarayonida miqdoriy va sifat tahlili metodlarining uyg'unligiga alohida e'tibor qaratildi. Loyihalarning iqtisodiy samaradorligini ifodalovchi moliyaviy formulalar va matematik modellashtirish usullari miqdoriy tahlilning asosini tashkil qilsa, tadbirkorlik muhiti, boshqaruv jamoasining salohiyati va bozor kon'yunkturasi kabi omillarni o'rganishda sifat tahlili hamda ekspert baholash metodlaridan foydalanildi. Ayniqsa, noaniqlik sharoitida qaror qabul qilish jarayonlarini ifodalash uchun ehtimolliklar nazariyasi va ssenariylar prognozi usullari qo'llanilib, bu loyihalarning istiqboldagi turli variantlarini baholash imkonini berdi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Kichik biznes loyihalarini baholashning zamonaviy usullarini tahlil qilish natijasida ma'lum bo'ldiki, bugungi kunda faqatgina moliyaviy ko'rsatkichlarga tayanish loyihaning istiqbolini to'liq kafolatlamaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, an'anaviy hisob-kitoblarda foydalaniladigan diskontlash

stavkasi kichik biznesning ichki xavf-xatarlarini to'liq qamrab olmaydi. Tahlillar jarayonida real opsiya metodi qo'llanilganda, loyihaning qiymati an'anaviy hisob-kitoblarga nisbatan yuqoriroq va aniqroq chiqishi kuzatildi. Buning asosiy sababi shundaki, ushbu metod tadbirkorga bozordagi salbiy o'zgarishlar vaqtida loyihani vaqtincha to'xtatish yoki ijobiy tebranishlar vaqtida uni kengaytirish imkoniyatini moddiy qiymat sifatida ifodalaydi.

Monte-Karlo simulyatsiyasi asosida o'tkazilgan tahlil natijalari esa kichik biznes loyihalarining muvaffaqiyat ehtimolligi ko'pincha tashqi omillarga, xususan, xom ashyo narxlari va logistika xarajatlariga o'ta sezuvchan ekanligini tasdiqladi. Ssenariylar tahlili shuni ko'rsatdiki, loyihaning "optimistik" va "pessimistik" variantlari o'rtasidagi farq kichik biznesda yirik korxonalariga qaraganda ancha katta bo'lib, bu moliyaviy zahiralarning yetarli emasligi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, tahlil jarayonida sifat ko'rsatkichlari, ayniqsa jamoaning boshqaruv qobiliyati va innovatsion

yondashuvi loyihaning barqarorligini ta'minlovchi eng muhim nomoliyaviy omil ekanligi aniqlandi.

Olingan natijalar asosida ishlab chiqilgan xulosalarga ko'ra, kichik biznes loyihalarini baholashda quyidagi integratsiyalashgan model samarali hisoblanadi. Birinchi bosqichda bazaviy moliyaviy ko'rsatkichlar hisoblanadi, ikkinchi bosqichda esa ushbu natijalar risklarni hisobga olgan holda ehtimollik modellari orqali qayta ko'rib chiqiladi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ekspert baholash tizimining joriy etilishi loyihaning bozordagi raqobatbardoshligini baholashda xatolik ehtimolini kamaytiradi. Yakuniy natijalar shuni tasdiqlaydiki, zamonaviy baholash usullarini qo'llash orqali kichik biznes subyektlari o'z investitsiyalarining samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, kutilmagan moliyaviy inqirozlardan himoyalanih imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ushbu tahliliy yondashuv mahalliy tadbirkorlarga xorijiy investorlar bilan til topishish va grant mablag'larini jalb qilishda ham ustunlik beradi.

1-jadval

Kichik biznes loyihalarini baholashning an'anaviy va zamonaviy usullari qiyosiy tavsifi*

<i>Baholash mezonlari</i>	<i>An'anaviy usullar (NPV, IRR, PB)</i>	<i>Zamonaviy usullar (Real Options, Monte Carlo, ESG)</i>
<i>Asosiy yondashuv</i>	<i>Faqatgina miqdoriy va moliyaviy ko'rsatkichlarga tayanadi.</i>	<i>Moliyaviy va sifat ko'rsatkichlarining sinteziga asoslanadi.</i>
<i>Noaniqlikka munosabat</i>	<i>Risklarni faqat diskont stavkasi orqali hisobga oladi.</i>	<i>Noaniqlikni imkoniyat deb biladi va turli ssenariylarni ishlab chiqadi.</i>
<i>Qaror qabul qilish</i>	<i>"Ha" yoki "Yo'q" qabilida keskin xulosa beradi.</i>	<i>Loyihani o'zgartirish yoki bosqichma-bosqich amalga oshirish imkonini beradi.</i>
<i>Ma'lumotlar manbai</i>	<i>O'tmishdagi va joriy moliyaviy hisobotlar.</i>	<i>Bozor trendlari, ekspert xulosalari va ehtimollik modellari.</i>
<i>Kichik biznes uchun mosligi</i>	<i>Pastroq, chunki bozor tebranishlarini to'liq qamrab olmaydi.</i>	<i>Yuqori, chunki biznesning moslanuvchanlik darajasini ifodalaydi.</i>
<i>Natijaning ifodalanishi</i>	<i>Aniq bir raqam (masalan, sof foyda summasi).</i>	<i>Muvaffaqiyat ehtimolligi va strategik qiymat diapazoni.</i>

*Manba: muallif tomonidan A. Damodaran va Sh.I. Mustafouqulovlarning ilmiy izlanishlari asosida tayyorlandi.

Jadvalda keltirilgan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, kichik biznes loyihalarini baholashda an'anaviy va zamonaviy usullar o'rtasida konseptual farqlar mavjud. An'anaviy

usullar asosan statik xarakterga ega bo'lib, ular loyiha amalga oshirilayotgan muhitni o'zgarimas deb hisoblaydi. Bu esa kichik biznes uchun xos bo'lgan yuqori xavf-xatar va bozor

beqarorligi sharoitida noto‘g‘ri xulosalarga olib kelishi mumkin. Xususan, NPV va IRR kabi ko‘rsatkichlar loyihaning faqatgina iqtisodiy jihatlariga e‘tibor qaratib, tadbirkorning strategik mahorati va bozorga moslashuvchanlik qobiliyatini inobatga olmaydi.

Zamonaviy usullarning ustunligi shundaki, ular noaniqlikni nafaqat xavf, balki qo‘shimcha imkoniyat sifatida baholaydi. Real opsionlar va Monte-Karlo simulyatsiyasi kabi

instrumentlar loyihaning qiymatini faqatgina bugungi pul oqimlari bilan emas, balki kelajakdagi ehtimoliy o‘zgarishlarga javob berish salohiyati bilan ham belgilaydi. Jadval tahlili shuni tasdiqlaydiki, zamonaviy yondashuvda qaror qabul qilish jarayoni moslanuvchan (flexible) bo‘lib, tadbirkorga loyihani bosqichma-bosqich kengaytirish yoki vaziyatga qarab yo‘nalishni o‘zgartirish imkonini beradi.

2-jadval

Kichik biznes loyihalarini baholash metodologiyasining yillar kesimida rivojlanish bosqichlari*

<i>Davrlar</i>	<i>Ustuvor baholash metodlari</i>	<i>Yondashuvning o‘ziga xos xususiyatlari</i>	<i>Qo‘llanilish sohasi</i>
1950–1970 yillar	<i>An’anaviy usullar: Payback Period (PP), ROI</i>	<i>Faqatgina investitsiyaning qaytish muddati va buxgalteriya foydasiga e‘tibor qaratilgan.</i>	<i>Barqaror iqtisodiy muhitdagi ishlab chiqarish loyihalari.</i>
1980–1990 yillar	<i>Diskontlangan pul oqimlari: NPV, IRR, PI</i>	<i>Pulning vaqt ichidagi qiymati (TVM) va risk stavkalarini hisobga olish boshlandi.</i>	<i>Kengayib borayotgan bozor iqtisodiyoti va xizmat ko‘rsatish sohasi.</i>
2000–2015 yillar	<i>Real opsionlar (ROA), Ssenariylar tahlili</i>	<i>Noaniqlik sharoitida boshqaruv qarorlarining elastikligi va strategik qiymat baholandi.</i>	<i>Yuqori texnologiyali loyihalar va innovatsion startaplar.</i>
2016–2026 yillar (Hozirgacha)	<i>Integratsiyalashgan metodlar: ESG, AI-analytics, Monte Carlo</i>	<i>Moliyaviy bo‘lmagan (ekologik, ijtimoiy) omillar va sun‘iy intellekt yordamida katta ma’lumotlarni tahlil qilish.</i>	<i>Raqamli iqtisodiyot, yashil biznes va global investitsiya loyihalari.</i>

*Manba: muallif tomonidan xalqaro iqtisodiy tadqiqotlar va “Corporate Finance” nazariyalari asosida shakllantirildi.

Bundan tashqari, baholash natijalarining ifodalanish shakli ham muhim ahamiyatga ega. An’anaviy metodlar faqat aniq bir raqamni (masalan, qoplanish muddati) taqdim etsa, zamonaviy metodlar muvaffaqiyat ehtimolligining diapazonini ko‘rsatib beradi. Bu esa investorlar va bank muassasalari uchun loyihaning barqarorligini baholashda ishonchliroq asos bo‘lib xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, jadvaldagi qiyosiy tavsif kichik biznes loyihalarini baholashda faqat moliyaviy matematikaga tayanish emas, balki strategik va sifat tahlilini ham integratsiya qilish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

2-jadval ma’lumotlari kichik biznes loyihalarini baholash metodologiyasining tarixiy va mantiqiy evolyusiyasini yaqqol ifodalab beradi. Ushbu jadvalning tahlili shuni ko‘rsatadiki, baholash usullari iqtisodiy muhitning murakkablashib borishiga mutanosib ravishda sodda moliyaviy hisob-kitoblardan ko‘p qirrali strategik tizimlarga aylangan.

XX asrning ikkinchi yarmida qo‘llanilgan an’anaviy usullar (PP, ROI) asosan statik xarakterga ega bo‘lib, ular pulning vaqt ichidagi qiymatini hisobga olmagan. Bu davrda kichik biznes uchun asosiy mezon investitsiya

qilingan mablag'ning tezroq qaytishi bo'lgan. Biroq 1980-yillardan boshlab bozor iqtisodiyotining rivojlanishi baholash jarayoniga NPV va IRR kabi diskontlangan pul oqimlari modellarini olib kirdi. Bu iqtisodiy tahlil sifatini oshirsa-da, baribir kelajakdagi noaniqliklarni to'liq qamrab ololmadi.

Jadval tahlilini davom ettirgan holda aytish mumkinmi, 2000-yillardan keyingi davrda baholash tizimida keskin burilish sodir bo'ldi. Real opsiolar nazariyasining kirib kelishi kichik biznes loyihalariga statik jarayon emas, balki moslanuvchan boshqaruv obyekti sifatida qarash imkonini berdi. Bu davrda baholashning diqqat markazi "loyiha qancha foyda keltiradi?" degan savoldan "loyiha o'zgaruvchan sharoitga qanchalik moslasha oladi?" degan strategik yondashuvga ko'chdi.

Hozirgi bosqichda (2016–2026-yillar) baholash metodologiyasi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va texnologik mezonlarni ham o'z ichiga olmoqda. ESG (ekologik, ijtimoiy va boshqaruv) omillarining kiritilishi va sun'iy intellekt (AI) yordamida katta ma'lumotlarni tahlil qilish kichik biznes loyihalarini baholashda xatolik ehtimolini minimallashtirdi. Tahlil xulosasi sifatida aytish mumkinki, baholash metodlarining yillar kesimidagi rivojlanishi tadbirkorlardan faqat moliyaviy emas, balki raqamli va strategik bilimlarga ega bo'lishni ham talab etmoqda. Bu esa o'z navbatida kichik biznesning investitsion jozibadorligini xalqaro standartlar darajasiga ko'taradi.

Xulosa va takliflar.

Kichik biznes loyihalarini baholashning zamonaviy usullarini tadqiq etish asosida shunday xulosaga kelish mumkinu, an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar dinamik bozor sharoitida loyihaning istiqbolini belgilash uchun yetarli emas. Zamonaviy iqtisodiy muhit tadbirkorlardan nafaqat raqamlar bilan ishlashni, balki noaniqlikni boshqarish va strategik imkoniyatlarni to'g'ri baholashni talab qilmoqda. Tadqiqot davomida ko'rib

chiqilgan real opsiolar metodi va Monte-Karlo simulyatsiyasi kabi vositalar kichik biznes uchun xavf-xatarlarni minimallashtirish va investitsiyalarning haqiqiy qiymatini aniqlashda eng samarali mexanizmlar ekanligi isbotlandi. Bu usullar loyihaning moslanuvchanligini ta'minlab, tadbirkorga o'zgaruvchan vaziyatga qarab tezkor qaror qabul qilish imkonini beradi.

Tahlillar asosida kichik biznes loyihalarini baholash tizimini takomillashtirish bo'yicha quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Birinchi navbatda, kichik biznes subyektlari loyihalarini baholashda faqat sof keltirilgan qiymat bilan cheklanmasdan, ssenariylar tahlili va risk-menejment modellarini integratsiya qilish zarur. Bu tadbirkorga eng yomon holatlarda ham biznes barqarorligini saqlab qolish uchun zahira rejalarini tuzishga yordam beradi. Ikkinchidan, loyihalarni baholash jarayoniga nomoliyaviy omillarni, xususan, boshqaruv jamoasining kompetensiyasi va raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasini baholovchi reyting tizimini kiritish lozim.

Shuningdek, tijorat banklari va investitsiya jamg'armalari kichik biznes loyihalarini kreditlashda skoring modellarini yanada takomillashtirishlari va baholashda loyihaning kengayish salohiyatini asosiy mezonlardan biri sifatida ko'rishlari lozim. Tadbirkorlar uchun esa zamonaviy baholash vositalaridan foydalanish bo'yicha maxsus konsultativ markazlar va raqamli platformalar faoliyatini yo'lga qo'yish muhim ahamiyatga ega. Bunday kompleks yondashuv nafaqat alohida olingan biznes loyahasining muvaffaqiyatini ta'minlaydi, balki mamlakat iqtisodiyotida kichik biznes sektorining barqaror o'sishiga va investitsion muhitning yaxshilanishiga xizmat qiladi. Ushbu takliflarning amaliyotga tatbiq etilishi kichik tadbirkorlik subyektlarining raqobatbardoshligini yangi bosqichga olib chiqishga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Kerzner H. *Strategic planning for project management using a project management maturity model*. – John Wiley & Sons, 2002.
2. Stepanchuk A. A., Burova E. V. *Express evaluation methods for creating small and medium business projects //St. Petersburg State Polytechnical University Journal. Economics*. – 2022. – T. 15. – №. 1. – P. 66.
3. De Mel S., McKenzie D., Woodruff C. *Returns to capital in microenterprises: evidence from a field experiment //The quarterly journal of Economics*. – 2008. – T. 123. – №. 4. – C. 1329-1372.
4. Wach K. *A typology of small business growth modelling: a critical literature review //Entrepreneurial Business and Economics Review*. – 2020. – T. 8. – №. 1. – P. 159-184.
5. Прядко І. В. *Аналіз малого бізнесу: кількісні та якісні методи дослідження //Підприємництво та інновації*. – 2023. – №. 28. – С. 74-78.